

Sedm zastavení v Arménii

Pokaždé, když se rozhoří konflikt mezi Arménií a Ázerbajdžanem o Náhorní Karabach, uvědomím si, že se jedná o důsledek věrolomnosti sovětského režimu v první polovině 20. let 20. století při určování hranice, která byla stanovena bez přihlídnutí k aspektům historicko-geografickým.

Sovětská národnostní politika byla necitlivá nejen v tomto případě. V socialistickém Československu se o národech žijících v Sovětském svazu moc nemluvalo, v cenzurovaných médiích se psalo a mluvílo o Sovětech, v mém okolí pak o „Rusácích“. K cestě do nenáviděného Sovětského svazu s partou přátel v rámci zájezdu cestovní kanceláře Sportturist jsme se s rodiči v roce 1983 rozhodli jen díky tomu, že jsme měli v knihovně jedinou česky psanou knihu, z níž bylo možné nastudovat arménské dějiny, tedy překlad knihy Burkharda Brentjese *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, vydané v roce 1976 v Praze a tehdy již téměř vyprodané.

Mohu říci, že tato cesta, která předčila všechna naše očekávání, nám v mnoha směrech otevřela oči.

Letadlo z moskevského letiště Vnukovo bylo 21. září 1983 plné Arménů, kteří žili v diaspoře mimo svoji vlast a cestovali na svátek svěcení křestního oleje *myrhy*, který připadl právě na onen rok. Arméni, jejichž předkové přijali křesťanství jako státní náboženství již v roce 301, zůstali pobožní dodnes. Přesvědčili jsme se o tom o dva dny později v Ečmiadzinu, kde sídlí hlava jejich autochtonní církve, *katholikos*. Ještě týž den jsme v Jerevanu navštívili památník národního písemnictví *Matenadaran*, před jehož budovou stojí v řadě sochy významných představitelů arménskému písemnictví a kultury v čele s Mestropem Maštocem, autorem arménskému písma. Jako právní historiky nás s tatínkem zcela pochopitelně nadchl vystavený rukopis Suděbníku Mchitara Goše, arménské právní památky z 12. století.

Jen skončila poznávací část programu zájezdu a byli jsme ubytováni u jezera Sevan, rozhodli jsme se sami, byť bez patřičné bumáčky, navštívit klášter v Gošavanu, kde Mchitar Goš působil. Cesta místním autobusem byla zajímavým poznáním tehdejších reálií. Tatínka, jemuž bylo tehdy pětapadesát, se starší Armén, jenž se dlouze zahleděl na tatínkovy krátké kalhoty, zeptal na věk a poté odvětil slovy: „*Je ti pětapadesát, a to se nestydíš?*“ Pod zanedbanými budovami kláštera se na louce volně pásala prasata, vstup byl volný, bez průvodce...

Do roku 1983 jsem s nikým ze Sovětského svazu nemluvil rusky. Svůj první delší proslov jsem pronesl jako přípitek na oslavě narození syna, na níž nás pozval otec Garnik. Ten naši skupinku předtím sám překvapivě oslovil a vzal dodávkou na projížďku po okolí Vardenisu, mimo jiné do utajovaných a cizincům jinak nepřístupných svatyní sv. Vardana Mamikonjana a Toš Kafun. Popřál jsem Garnikovu synovi život v lepším režimu a zdůraznil, že malé národy musí držet pospolu, za což mi byly podány arménské pravice a byl jsem přátelsky poplácán po rameni. Udavač, který provázal náš zájezd, při tom našťěstí nebyl...

Arménie nám přirostla k srdci.

Podruhé jsem tu byl v červnu 2004 jako expert vyslaný Radou Evropy k přípravám nového arménského zákona o advokacii, který byl posléze přijat. V Matenadaranu jsem se zeptal průvodkyně, zda je k dispozici překlad Gošova zákoníku. Ukázalo se, že ke kopírování by mi musel dát svolení ředitel Matenadaranu.

Akademiku Senu Surenoviči Arevšatjanovi (1928-2014) podle mých deníkových záznamů „*udělalo asi dobře, že znám arménské dějiny... Nakonec dal souhlas k tomu, abych si knihu prošel a část si nechal ofotit*“. V mezidobí zaměstnanci, který obsluhoval jedinou kopírku, skončila pracovní doba. Knihovnice mi se strachem v očích nabídla, že bychom mohli tajně společně zajít do kopírky pod Matenadaranem. Ve spěchu jsem si tam vybral několik stránek z edice z roku 1954, a ty posléze přeložil pro *Texty ke studiu právních dějin evropských zemí a USA*, jež jsme s tatínkem vydali v roce 2005.

Při návštěvě v roce 2004 jsem se setkal i s šéfredaktorkou ruský psaného deníku Hlas Arménie Florou Naškarjanovou, která mě upozornila na osnovu arménské Ústavy Šamira Šamirjana z let 1773-1788. Její manžel, nyní advokát byl za sovětského režimu prokurátorem, v roce 2004 již úspěšným obhájcem. Kancelář měl v bytě, bez počítače, ale s mobilním telefonem. V Jerevanu byly tenkrát ještě domy, v jejichž oknech byly místo záclon staré noviny...

Následující tři návštěvy, které proběhly v letech 2005, 2007 a 2008, byly spojeny s mým působením u Ústavního soudu. Arménský Ústavní soud pořádal pravidelné konference věnované ústavněprávním tématům. Referoval jsem zde mimo jiné o vztahu Ústavního soudu a Veřejného ochránce práv v České republice (dostupné z: <http://concourt.am/armenian/almanakh/almanac2007/almanac2007.pdf>) či o vztahu Ústavního soudu a Nejvyššího správního soudu v České republice (dostupné z: <http://concourt.am/armenian/almanakh/almanac2008/almanac2008.pdf>).

Dne 30. září 2005 jsem měl možnost účastnit se spolu s vybranými účastníky konference, kulatého stolu v arménském Parlamentu, který krátce předtím přijal text Ústavy, kterou mělo ještě schválit referendum. Z této Ústavy rád připomínám ustanovení čl. 8 odst. 1: „*Republika Arménie uznává výlučné historické poslání Arménské apoštolské svaté církve jako národní církve v duchovním životě arménského národa, v oblasti rozvoje jeho národní kultury a pro zachování národní identity.*“ Referendum Ústavu dne 27. listopadu 2005 schválilo.

V roce 2005 jsem „*pohovořil s předsedou ÚS Harutjunjanem o jeho knize a mém překladu Mchitara Goše*“, v roce 2007 „*předseda arménského ÚS Gagig Harutjunjan mě přátelsky vítal jako starého známého*“. V roce 2005 jsem si totiž stihl koupit ruskou edici z pera Rubena Avakjana *Památníky arménského práva*, takže není divu, že se moje znalost arménských právních dějin posilovala. V disentu k nálezů Ústavního soudu ze dne 30. října 2007 sp. zn. Pl. ÚS 2/06 jsem pak tuto znalost aplikoval.

V roce 2008 jsem byl na konferenci se svojí paní. Na uvítací recepci nám předseda Harutjunjan sdělil, že mluvil s prezidentem Sarkisjanem, jemuž prý řekl, že konference se účastní soudce, který píše o Mchitaru Gošovi. Po referátu jsem se Harutjunjanovi omlouval, že se nezúčastním odpolední části konference, protože bychom chtěli s paní navštívit klášter Chor Virap, kde byl vězněn arménský patron sv. Řehoř. Dostalo se nám nejen souhlasu, ale i předsedova vozu s ochrankou...

Největším zážitkem pro mne však bylo pozvání na Všearménské shromáždění právníků, v roce 2009. Byl jsem jediným nearménským účastníkem mezi Armény, žijícími ve vlasti i po celém světě. Dne 20. září 2009 nás jako účastníky konference přijal v Ečmiadzinu katholicos Garegin II. a při této příležitosti byla slavnostně otevřena pokladnice, v níž je uložena zlatá, drahokamy zdobená arménská abeceda. Akt, obdobný odemčení skříně, v níž jsou uloženy české korunovační klenoty...

Naposledy jsem byl v Jerevanu narychlo na konferenci konané Arménskou advokátní komorou a CCBE dne 9. března 2018. Referoval jsem tu o etických otázkách vztahu advokáta a soudce.

Během sedmi návštěv jsem měl možnost poznat řadu milých a přátelských Arménů i sledovat vývoj Arménie za posledních sedmadvacet let a hlouběji poznat historii, tradici a kulturu tohoto biblického národa. Perské, mongolské, turecké a ruské vpády, turecká genocida, sovětský režim a spor o Náhorní Karabach jsou smutnými kapitolami arménských dějin, které, k mojí lítosti, mají v současné době další pokračování.

Může někdy nastat dobrý konec?